

LUND UNIVERSITY

Den komplettaste strunt

Mortensen, Anders

Published in:
Lyrikvännen

2012

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):
Mortensen, A. (2012). Den komplettaste strunt. *Lyrikvännen*, 59(6), 14-22.

Total number of authors:
1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:
Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Anders Mortensen

Den komplettaste strunt

Redan före utgivningen av *Strountes* 1955 ansågs Gunnar Ekelöf allmänt som den svenska poesins tongivande förnyare, men även med hans egna mått mätt framstod denna diktsamling som remarkabel. Med dess antipoesi, groteskerier och svarta humor innebar den ett radikalt avsteg från vad man kunde förvänta sig av uppburen poesi när den utkom – något liknande hade tidigare inte skådats i den svenska vitterheten.

Bokens titel, som med barnslig sirlighet ritats på omslaget, är lånad från Carl Jonas Love Almqvists fragment "Strountes". Därifrån har Ekelöf även hämtat det briljanta mottot för sin diktsamling:

Det är svårt, det är otroligt och obeskrifligt svårt, det öfverstiger nästan mensklige krafter, att skriva strunt. Också finner man, att ingen ens bjuder till att göra sådant.

När Almqvist skrev dessa rader i Paris hösten 1840 betydde de inte riktigt detsamma som när Ekelöf ett drygt sekel senare upphöjde dem till paroll för en aktuell estetik. Men Törnrosdiktares insikt om svårigheterna att göra sig meningslös, att befria sig från *semiosis*, den låg nu allmänt i tiden, där existentialister och absurdister närgånget synade människans jakt på mening i en värld där ingen sådan står att finna. Det var alltså inte längre

på det viset "att ingen ens bjuder till att göra sådant". Almqvist framstår istället som en samtida till Samuel Becketts mörka parabler där olika inkarnationer av Envar tvångsmässigt och förgäves pladdrar på för att ge tillvaron avsikt och ändamål. Så djupt tycks denna instinkt grundad i den mänskliga naturen att den förefaller utgöra själva inbegreppet av människa. Ändå fann Ekelöf dessa rader på en helt undanskymd plats i Almqvists *Samlade skrifter*, nämligen i Algots Werins förord till volym XVII, *Törnrosens bok. Efterlämnade berättelser och utkast* (1922). Fragmentet "Strountes", av Almqvist även kallat "Historien om Eliçabaude", tillhör de skrifter som utgivaren funnit "för obetydliga för att helt återges" men presenterar i brottstycken. Flera av citaten har ett sällsamt ekelöfskt tonfall, som när Almqvists försäkrar att "historien här är den komplettaste strunt. Åt den, som skall kunna hitta något resonabelt, något ändamål, något dygdigt, gott och förnuftigt i denna bok, utlovas i belöning 1 franc 10 sous, varför en diner à la bourgeoise kan erhållas jämte en halv butelj vin". Werins slutkommentar är sträv: "Försöket att skriva 'Strountes' [...] var emellertid ett ominöst tilltag: det varslade om det nervlösa skriveri varmed författaren till Svenska rim förströdde sin ålders dagar."

Vid tidpunkten då Ekelöf komponerade sin diktsamling, associerades detta apokryfiska fragment med vanhedrande sammanhang. Det ofantliga manuskriptet till *Om svenska rim*, som bland annat rymmer en diktcykel om 24 x 24 rolldikter knutna till matematikern och tillfällesdiktaren Hans Jacob Seseman, hade skrivits under åren som landsflykting undan anklagelser om giftmordförsök och bedrägerier. Ännu vid mitten av 1950-talet låg detta verk outgivet och utdömt av Almqvistforskningen, med undantag för fyra dikter som citeras in extenso i Ruben G:son Bergs *C.J.L. Almqvist i landsflykten 1851-1866* (1928) – till dem

hänvisade Ekelöf många gånger. Först året efter *Strountes* utkom ett första mindre urval ur *Sesemana* utgivet av Erik Gamby, *Dikter i landsflykt* (1956). Diktcykelns samtliga 576 stycken publicerades för första gången 1983 av Per Mårtensson, som sedan dess även har disputerat i nordiska språk på avhandlingen *Stilstudier i Carl Jonas Love Almqvists exilförfattarskap* (2005) och nu förbereder utgivningen av hela *Om svenska rim* i *Almqvists Samlade verk*. När det första bandet i denna utgåva läggs på bokhandelsdiskarna förtjänar inte bara Mårtensson att äras, utan även Gunnar Ekelöf. Att Almqvists pre-absurdistiska författarskap sent omsider har vunnit erkännande beror till väsentlig del på den uppmärksamhet Ekelöf under flera decennier fäste på törnrosskaldens kärlek till "någonting utan all rim och reson" (*Mythopoiesis*) och "nordens lust till lek och skalkaktighet" (*Sviavigamal*). Genom *Strountes* har denna nonsenspoetiska ådra hos Almqvist gjorts synlig och estetiskt betydelsefull.

Jag har de senaste veckorna läst *Sesemana*-utgåvan från 1983 på jakt efter framsynt nonsens men till en början mest häpnat över mina egna tolkningsreflexer. Fram till Mårtenssons avhandling har två seklers Almqvistforskning i stort varit samstämmig om att *Om svenska rim* dels är ett mediokert åldringsverk med blott några enstaka lyckträffar, dels bör läsas som en tragisk självframställning. Så stark är denna tolkningstradition att man till att börja med slirar ner i den biografiska förståelsens hjulspår, fastnar för samma dikter och ser samma mönster: i dessa dikter speglas den åldrade landsflyktingens enslighet, fattigdom, hunger och upptagenhet av döden. Men hur hjärtnipande denna symptomförståelse än kan förefalla, hindrar den oss från att se hur svindlande intressanta många av dessa texter är. Om vi med Ekelöf istället fokuserar på den svårnådda meningslöshetens estetik, vilken han fann så föredömligt sammanfattad i mottot från

"Historien om Eliçabaude", skönjer vi med större framgång en kraft hos dessa dikter som ej beror på allsköns sammanhang med sin upphovsmans öde. Se här ett skrivsätt som sätter sin sak på intet!

Enligt verkets fiktion är det en alltigenom oerfaren och oförberedd skald som tvingas dikta och framföra de 576 poemen i *Sesemana*. Scenen är den gängse i *Törnrosens bok*, alltså Herr Hugo Löwenstjernas jaktstolt, där en konselj sammankallats för vetenskapliga överläggningar. Man beslutar upprätta ett äreminne över den arme pekoralisten Hans Jacob Seseman. Men detta monument ska byggas av poesi, som inte har Seseman själv eller någon driven poet som upphovsman. Uppdraget går istället till församlingens överrumplade Rådsherre med ansvar för Svenska språket som till på köpet beordras *improvisera* diktcykelns samtliga 24 x 24 stycken, *on the spot*. Det är svårt att föreställa sig en rolldiktsfiktion mer fjärran från romantisk expressionestetik. Som var och en inser, kan den komplicerade humorn, leken och struntlogiken i denna enorma rolldikt inte begrundas närmare förrän den fullständiga utgåvan av *Om svenska rim* blir tillgänglig för eftertänksam reflektion.

Låt oss börja i den numera så kända dikt i *Sesemana* som utmynnar i konklusionen "Blott Sverge svenska krusbär har." Hur kan den bekanta devisen förstås? I likhet med Almqvists ofta missförstådda mästerverk *Svenska Fattigdomens betydelse* (1838) tolkas den vanligen som ett nationalistiskt glädjerop – och som ett uttryck för upphovsmannens hemlängtan, naturligtvis. Men Almqvist har varit noga med att formulera satsen som en självundergrävande truism. Detta må begrundas nästa gång någon försöker slå i dig att man bara kan lita på svenska matvaror, eller liknande struntprat.

Som i all subtil rolldikt bygger dessa föregivet improviserade poem på en gäckande kontrast mellan vad som sägs och hur det sägs. I följande dikt iscensätts denna dialektik i ett sällsamt försök till självövertalning:

Var finns en sjö, där man i frid och lugn kan drunkna,
och det med nöje, utan obehaglig lukt?
där inga lik förut på botten finnas sjunkna
och som med otäckheter fylla vikens bukt?
ej heller någon självdöd fisk, och inga unkna
kanaljekräftor, döda utan sans och tukt?
Finns väl en sådan sjö, så vill jag utan buller, bråk och vimmel
gå dit rätt snart, och i dess vackra vatten finna ljuvt min himmel.

Osökt drar man sig till minnes hur Ekelöf fascinerades av att Almqvist även i futtiga omständigheter var "mån om en viss treflighet" – för här bedrivs synnerligen beslutsam kognitiv självterapi för att "i frid och lugn" och "med nöje" kunna sänka sig i sjön. Det absurda i dessa autoretoriska manövrer är emellertid den närmare målsättningen med monologens uppmuntrande och lugnande ordval. När vi inser att denna *positive thinking* syftar till att mildra talarens bacillskräck – och alls inte dödsångest – så uppstår bitterljuv svindel. En vacker tonsättning av dikten återfinns för övrigt på Blå tågets LP-skiva *Brustna hjärtans hotell* (1972).

Alldeles tydligt ägnar sig Almqvist i *Sesemana* åt experimentell utforskning av den poetiska textens funktioner och gränser. Verkets otaliga exempel på självundergrävande utsagor ger en provkarta på spektakulära effekter. Dikten om vännen som kommer försent till bjudningen är en snabbt skisserad bagatell som demonstrerar en lika uppenbar som olöslig paradox:

Du kommer fasligt sent! vad orsak till ditt söl
 andraga kan du då, min bästa vän? –
 ”Jo, jag är närsynt: jag ej såg en Vattenpöl;
 så kom jag att mig plumsa ner i den:
 det var av femton famnars djup en satans göl,
 och i dess gyttjebotten – uff! – befinner jag mig än.”

Men följande stycke förefaller mer kognitivt komplext än exempelvis Ludwig Wittgensteins berömda filosofiska undersökningar av det privata språkets omöjlighet:

Det har sin ledsamhet att vara mycket dum,
 emellanåt.
 Likväl, om blott det sker i stängt och ensamt rum,
 där ingen människa inne är
 och ej en gång du själv är där
 så är det icke mycket just – plus plurimum –
 att gråta åt.

Med några snabba och effektiva drag raderar Almqvist ut varje mänskligt subjekt som kan *kommunicera* om, eller *erfara*, eller över huvud taget *besitta* denna egenskap, dumheten. Snarare än ”ensamt” är diktens rum tomt och oåtkomligt, ett isolerat intet evakuerat på liv och språk, och även då skammen och ledsamheten över att vara dum. Däri ligger diktens retoriska ändamål, att ge tröst genom att eliminera alla premisser för sorgen – däribland resonemangets egna logiska förutsättningar.

Ellen Key hävdade i en berömd artikel för ett drygt sekel sedan att Almqvist är Sveriges modernaste diktare, vars estetiska snille fortsätter att föregripa allt som litteraturen tar sig för. De

sinnrika paradoxerna i *Sesemana* förefaller mycket riktigt höra hemma i en långt senare tid. Det går utmärkt fint att läsa den här svarta idyllen som om den var samtida med Ekelöf, Beckett eller oss:

Vartill väl tjänar det att världens bästa svavelstickor bruka,
så länge som man här på jorden inga ljus att tända har?
Och är det väl alls värt att gå till källan med sin vattenkruka,
så länge källan ej ger minsta vått i dessa torra dar?

 Så låtom oss hellre sitta
 makligt i stilla ro
 och på varandra titta
 med kärlek och tro;
ehuru vi ej i mörkret varann kunna hitta,
 och ej kunna få något vått,
 varken stort eller smått,
för att därmed släcka vår törst i vårt hyggliga bo.

Gunnar Ekelöf

Två fabler

Med de besatta blir det väl alltid någon råd
sade Slaktaren
men hur ska vi göra med de alltför finlemmade?
Jag tänkte, sade Skolläraren, närmast på de storhuvade
Och de vittsvävande, sade Stuveriarbetaren
var skall jag stoppa in dem?
Mig vållar de osakliga mest huvudbry
avbröt Ombudsmannen
Låt oss istället övergå till nästa mötesfråga
föreslog Snickaren
Och de gjorde de

Men den som spridde ryktet
var självfallet räven
som jagad av en vänskapstörstande varg
bjöd vatten ur ogrumlad bäck

åt lammet som for på en kvast
med uppspärrade öron
att förmälas med kyrkoherde A-n
på Blocksberg, så tag mig Fan!

Ty faen står i himlen
det såg jag med egna ögon
fast om mina ögon var egna
det vet jag, Pelagia, ej

Ett vet jag dock med visshet:
Att alla strumpor stoppas
t.o.m. gamla hästrumpor
stoppas fermt av mej!

ur *Strountes* (1955)